Vammaisfoorumin lausunto Valtioneuvoston tasa-arvopoliittisesta selonteosta

Eduskunta

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

tyv@eduskunta.fi

Asia: Asiantuntijapyyntö / VNS 5/2022 vp.

LAUSUNNON ANTAJA

Vammaisfoorumi ry kiittää eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta jättää kirjallinen lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamisesta. Vammaisfoorumi on 27 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 220 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

1. Tasa-arvoinen ja syrjimätön Suomi

Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (jälj. YK:n vammaissopimus) ja etenkin artikla 6 vammaisista naisista ja tytöistä on syytä nostaa tässä esille. Vammaiset henkilöt ovat merkittävä ja haavoittuva vähemmistö. Maailman terveysjärjestö WHO:n arvion mukaan 15 % väestöstä on toimintarajoitteisia. Tässä linjassa ovat Suomessa kouluterveyskyselyyn 2017 perustuva tutkimus, jonka mukaan 14 % vastanneista nuorista on toimintarajoitteisia, sekä vammaisten henkilöiden kokemasta väkivallasta tehty tutkimus, jossa FinSote 2020 ja FinTerveys 2017 -aineistoon pohjautuen toimintarajoitteisten henkilöiden osuus aikuisväestöstä on 10–13% aineistosta riippuen. Moniperustaisen haavoittuvuuden takia vammaiset naiset voivat kokea risteävää ja törkeää syrjintää.

Tasa-arvosuunnitelman lisäksi on tärkeä puhua yhdenvertaisuussuunnitelmasta ja huomioida vammaisten miesten ja vammaisten naisten välisen tasa-arvon lisäksi yhdenvertaisuus esimerkiksi muun väestön naisten asemassa suhteessa moniperusteista syrjintää kokeviin naisiin kuten vammaisiin naisiin.

YK:n vammaissopimuksen artikla 31 edellyttää myös vammaisten henkilöiden ja naisten osalta asianmukaisen tiedon kokoamista, muun muassa tilasto- ja tutkimustietoa. Tietoa on koottava ja sitä on ylläpidettävä sopimusehtojen mukaisesti. Tilastoja ja tietoa pitää sopimuksen mukaan myös levittää. Päätöksenteon on toivottavaa perustua tietoon myös vammaisten henkilöiden kohdalla.

Moniperusteisen syrjinnän paikantamisessa ja erityistoimien kohdentamisessa on tärkeää vahvistaa myös eri vähemmistöryhmään kuulumisen kuten vammaiset henkilöt ja sukupuolen yhteisvaikutuksen, tarkastelua ja tutkimusta.

2. Sukupuolittuneesta väkivallasta vapaa Suomi

Vammaisfoorumin mielestä on tärkeää, että on saatu Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuna tarkastelu vammaisten naisten kokemasta lähisuhdeväkivallasta ja palvelujen saatavuudesta. Se osaltaan edistää vakavan ilmiön tunnistamista ja lähisuhdeväkivallan uhrien tukemista. Näin on otettu tärkeä ensiaskel. Vammaisten miesten kohtaama väkivalta on edelleen tabu ja tämä vaatii lisää selvitystä.

Muita suuremman riskin olemassaolon tunnistaminen ei kuitenkaan yksin riitä, jollei siihen reagoida riittävästi tehokkailla ja kohdennetuilla toimenpiteillä ja sitoutumisella tilanteen muuttamiseen ja kehityksen seurantaan. Myös yhteistyö vammaisia naisia edustavien järjestöjen kanssa vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen edellyttämällä tavalla.

Vammaiset henkilöt on nostettava esiin puhuttaessa väkivallasta, koska näkymättömyys pahentaa vallalla olevaa väkivaltaa. Vammaiset henkilöt kokevat enemmän väkivaltaa kuin valtaväestö. Usein kyseessä on lähisuhde- tai perheväkivalta. (Vammaisten henkilöiden kokeman lähisuhdeväkivallan yleisyys ja palvelujen saatavuus: Määrällinen ja laadullinen tarkastelu. Julkaisun pysyvä osoite on http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-016-5)

Eriarvoisuuskehitys saattaa käynnistyä varsin nuorena. Toimintarajoitteiset lapset ja nuoret kokevat enemmän väkivaltaa kuin muut nuoret, usein lähisuhde- tai perheväkivaltaa. Jo 4-vuotiaissa toimintarajoitteisia lapsia kiusattiin enemmän, toimintarajoitteisista poikalapsista kiusaamista oli kokenut jopa puolet.

Yläkouluikäisille toteutetun kouluterveyskyselyn (THL,2019,2021) mukaan toimintarajoitteisista nuorista vähintään yhtä väkivallan muotoa oli viime vuoden aikana kokenut 76–81 % tytöistä ja pojista 46–54 %. Toimintarajoitteiset nuoret ovat kokeneet vähintään yhtä väkivallan muotoa 1,5 kertaa useammin kuin muut nuoret. Eri väkivallan muotoja kasaantui toimintarajoitteisille nuorille useammin kuin muille nuorille, toimintarajoitteisille tytöille useammin kuin toimintarajoitteisille pojille. Toimintarajoitteisilla nuorilla seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemukset olivat yleisempiä kuin muilla nuorilla. Erityisesti toimintarajoitteisilla tytöillä kokemukset olivat yleisempiä, sillä 60–62 % oli kokenut seksuaalista häirintää (pojista 14–20 %) ja 22–26 % oli kokenut seksuaaliväkivaltaa (pojista 6–12 %). Toimintarajoitteisten tyttöjen seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan kokemukset olivat myös lisääntyneet vuodesta 2019. Toimintarajoitteiset nuoret olivat myös kokeneet väkivaltaa vanhempiensa tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta yleisemmin kuin muut nuoret ja tämä oli tytöillä yleisempää. Fyysistä väkivaltaa oli kokenut 13–24 % (pojista 9–18 %) ja henkistä väkivaltaa oli kokenut 48–57 % (pojista 27–33 %). Toimintarajoitteiset nuoret olivat kokeneet fyysistä uhkaa kaksi kertaa useammin kuin muut nuoret, toimintarajoitteiset pojat useammin kuin toimintarajoitteiset tytöt. Toimintarajoitteiset pojat olivat neljä ja tytöt kaksi kertaa useammin koulukiusattuna kuin muut nuoret. Toimintarajoitteiset nuoret, jotka olivat kokeneet väkivaltaa jossain muodossa, kokivat muita nuoria selvästi enemmän yksinäisyyttä. Tytöt kokivat yksinäisyyttä selvästi poikia enemmän. Toimintarajoitteisten nuorten kokemukset avun saannista ja mahdollisuudesta keskustella olivat muita nuoria heikommat ja tytöt kokivat vaikeuksia poikia enemmän.

Toimintarajoitteiset aikuiset kokivat muuta väestöä useammin lähisuhdeväkivaltaa. Erot olivat kaksinkertaisia 20–49-vuotiaiden toimintarajoitteisten ja muiden välillä. Naisten ja miesten välillä esiintyi merkittäviä eroja väkivaltakokemuksissa (THL,2021). Sekä toimintarajoitteiset että muut naiset kokivat miehiä yleisemmin, että heitä on häiritty seksuaalisesti loukkaavilla sanoilla tai teoilla. Sekä toimintarajoitteiset että muut miehet kokivat naisia yleisemmin, että heitä on uhattu vahingoittaa fyysisesti. Vain toimintarajoitteisten keskuudessa miehet raportoivat naisia useammin voimakasta fyysistä väkivaltaa. Naisia oli kyselyaineistossa yli kolminkertaisesti miehiin verraten ja haastatteluaineistossa reilusti enemmän naisia. Tämä voi kertoa siitä, että vammaiset naiset kokevat lähisuhdeväkivaltaa miehiä enemmän ja osallistuivat siksi myös enemmän tutkimukseen.

Myös muunsukupuolisten vammaisten henkilöiden kokemukset olivat samansuuntaisia kuin vammaisten miesten ja naisten. On myös huomattava, että muunsukupuoliset henkilöt jäivät tutkimuksessa vähemmälle huomiolle vähäisen osallistujamäärän vuoksi. Myös heidän tilanteestaan tarvittaisiin tietoa, jonka pohjalta laatia toimenpiteitä, sillä heidän tilanteeseensa sisältyy moniperustaisen syrjinnän riski.

3. Tasa-arvoisten osallistumismahdollisuuksien Suomi

Esteettömyys ja saavutettavuus on tunnistettava yhdenvertaisten ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien perusedellytyksenä (YK vammaissopimus artikla 9). Vammaisfoorumin mielestä demokratia ja kansalaisyhteiskunta eivät voi täysimääräisesti toteutua, jos yksi väestöryhmä eli vammaiset ihmiset jäävät ulkopuolelle, jos vaalitilaisuudet tai äänestyspaikat eivät ole esteettömiä.

4. Taloudellisen tasa-arvon Suomi

Vammaisfoorumi katsoo, jotta ”TAVOITE 4 Suomessa toteutuu sukupuolten taloudellinen tasa-arvo ja syrjimättömillä työmarkkinoilla maksetaan samaa palkkaa samanarvoisesta työstä” turvataan myös käytännössä, niin tulee vihdoin tehdä selvitys, paljonko on vammaisten naisten euro verrattuna sekä vammaisiin miehiin että muuhun väestöön nähden. YK:n vammaissopimuksen artiklan 27 (Työ ja työllistyminen) alakohdan 1. b) mukaan tarvitaan toimia, jotta voidaan ”suojella vammaisten henkilöiden oikeuksia oikeudenmukaisiin ja suotuisiin työoloihin yhdenvertaisesti muiden kanssa, mukaan lukien yhdenvertaiset mahdollisuudet ja sama palkka samanarvoisesta työstä.” Köyhyysriskissä tulee tunnistaa myös vammaiset henkilöt ja erityisesti vammaiset naiset. Vammaisilla henkilöillä ovat työllisyysesteiden takia helpommin riskissä jäädä pelkästään tukien varaan.

Linkki: https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6454

5. Tasa-arvoisesti hyvinvoiva Suomi

Vammaisfoorumi huomauttaa, että vammaisten naisten hyvinvointia ja terveyttä uhkaa terveydenhuollon joukkoseulontapaikkojen esteellisyys. Vammaisten naisten on muita naisia vaikeampi päästä mammografiaan terveydenhuollon tutkimuslaitteiden esteellisyyden takia. Joukkoseulonnan estyminen vammaiselta naiselta aiheuttaa terveysriskin, koska ei voida tutkia ajoissa esim. rintasyövän esiasteita. Brittiläisen tutkimuksen (v. 1999) mukaan CP-vammaisia naisia kuoli muita ikätovereitaan enemmän johtuen terveydenhuollon tutkimuslaitteiden esteellisyydestä ja hoitohenkilökunnan asenteista. Myös Ruotsissa on tehty selvityksiä, joiden perusteella henkilökohtaista apua käyttävien vaikeasti vammaisten henkilöiden kuolleisuus on muuta väestöä suurempi.

6. Tasa-arvoisen työnjaon ja koulutuksen Suomi

Puhuttaessa työelämän tasa-arvo-ongelmista liittyen työmarkkina-asemaan ja palkkaukseen voi nostaa esille vammaisten henkilöiden heikon työllistymisen. Vammaisfoorumi katsoo, että vammaisia henkilöiden tai vammaisia naisten kokemaan työelämäsyrjintään pitää puuttua tehokkaammin. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivallan lisääminen yksittäiseen työelämäsyrjintään on hyvä alku yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen myötä, mutta toimivalta pitäisi lisätä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle työelämäsyrjinään puuttumiseksi ja hyvityksen määrittelemiseksi.

7. Tasa-arvoa kansainvälisesti edistävä Suomi

Vammaisfoorumi katsoo, että Suomen on käytävä vuoropuhelua UN Women -järjestön kanssa vammaisten naisten taloudellisten oikeuksien vahvistamisesta. Tiedossamme on tapaus, jossa suomalaisen naisen vamma käytännössä esti hänen palkkaamisensa UN Women -järjestön asiantuntijatehtävään vakuutusoikeudellisten seikkojen vuoksi.

Vammaisten naisten ja tyttöjen asema on erityisen haavoittuva kehitysmaissa. Heihin kohdistuu muita tyttöjä enemmän väkivaltaa ja seksuaalista häirintää. Suomen rahoittamissa kehityshankkeissa tulisi olla ”code of conduct” -tyyppisiä vaatimuksia, joissa suomalaisten kehitysyhteistyötä tekevien järjestöjen tulee tunnistaa ja puuttua kaikkeen väkivaltaan ja seksuaaliseen häirintään, jotka koskevat haavoittuvassa asemassa olevia vammaisia naisia ja tyttöjä kehitysmaissa.

Esteettömät saniteettitilat ovat ehdoton edellytys, jotta vammaiset tytöt voivat käydä koulua yhdenvertaisesti muiden kanssa kehitysmaissa.

Lopuksi

YK:n vammaissopimus on ollut lakina voimassa jo vuodesta 2016, siksi sen velvoitteet sukupuolten tasa-arvon edistämisestä ja erityisesti vammaisten naisten tasa-arvoisen kohtelun parantamisesta, olisi tullut selvityksessä huomioida osana Suomen kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita.

Vammaisten naisten mahdollisuudet huolehtia yhdenvertaisesti seksuaali- ja lisääntymisterveydestään ja nauttia näitä liittyviä oikeuksiaan tulee turvata. Tärkeä olisi kiinnittää huomiota siihen, ettei lisääntymisterveyteen pysyvästi vaikuttavia toimia kuten sterilisaatiota tehdä ilman henkilön omaa tietoon perustuvaa suostumusta.

Sosiaaliturvauudistuksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että vammaisten naisten, erityisesti ikääntyvien, sosioekonominen asema turvataan. Asiakasmaksujen kasaantuminen paljon sote -palveluja tarvitseville johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin mm. silloin, kuin eri asiakasmaksujen katot eivät vielä ole täyttyneet.

Helsingissä 29.11.2022

VAMMAISFOORUMI RY

Sari Kokko
puheenjohtaja
sari.kokko@nkl.fi
p. 050 401 5802

Anni Kyröläinen
pääsihteeri
anni.kyrolainen@vammaisfoorumi.fi
p. 044 567 9077